

HÀRİS İBN-İ ESED EL-MUHÀSİBÎ (2)*

Eüzü bi'llâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm.

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm.

El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn... Hamden kesîran tayyiben mübâreken fîh... Alâ külli hâlin ve fî külli hîn... Hamden kemâ yenbağî li-celâli vechihî ve li-azîmi sultânih... Ve's-salâtü ve's-selâmü alâ seyyidi'l-evvelîne ve'l-âhirîn, abdihî ve habîbihî muhammedini'l-mustafâ ve âlihî ve sahibihî ve men tebiahû bi- ihsânin ilâ yevmi'd-dîn... Emmâ ba'd:

Aziz ve muhterem kardeşlerim!

Cumartesi günleri İstanbul'da bulunduğumuz zamanlarda, bu güzel tekkede *Tabakâtü's-Sûfiyye'yi okumaya devam ediyoruz. Türkçe'ye tercüme edilmemiş olan bu eserin, 58. sayfasına kadar izahlı okuyup, tercümesini yapıp, anlattık. 59. sayfasının 10. bendine gelmiş bulunuyoruz. Bu gün de inşaallah, terceme-i hâlini bitiririz Hâris-i Muhâsibî Hazretleri'nin.*

Bu metinleri okumaya ve izaha başlamadan önce, başta Peygamber SAS Efendimiz Hazretleri'nin ruhu pâkine hediye olsun diye, sonra onun mübarek âlinin, ashâbının, etbâının ve Ebû Bekr-i Sıddîk ve Aliyy-i Murtazâ'dan müteselsilen hocamız Muhammed Zâhid-i Bursevî'ye kadar turuk-u aliyyemiz silsilelerinden güzerân eylemiş olan sâdât u meşâyihimizin;

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

Şu tekkenin bânîsi olan ve alt katta medfun bulunan Mustafa Selâmî Efendi Hazretleri ve hulefâsının ve müridlerinin; beldemizin medâr-ı iftihârı Yûşâ AS'ın, Ebû Eyyüb el-Ensârî Hazretleri'nin ve sair sahabe-i kirâmın ve bu civarda medfun bulunan Şeyh Murâd-ı Münzevî Hazretleri'nin, Abdül'ehad-i Nûrî Hazretleri'nin, Haydar Baba Hazretleri'nin ve sair evliyâullahın;

Hâssaten kitabı yazan Ebû Abdirrahmân es-Sülemî Hazretleri'nin ve hocamız Muhammed Zâhid-i Bursevî Hazretleri'nin; ve uzaktan yakından bu dersi dinlemeğe şu mekâna gelmiş olan siz kardeşlerimizin ahirete göçmüş olan bütün sevdiklerinin, yakınlarının, geçmişlerinin, dostlarının, ecdâd u ceddât, akrabâ u taallukâtının ruhlarına bizlerden hediye olsun diye;

Allah-u Teâlâ Hazretleri evliyâullah büyüklerimizin himmet ve teveccühlerine bizleri nâil eylesin, bizi de sevdiği yolda ilerletsin, yükseltsin, ömrümüzü rızasına uygun geçirmeye bizleri muvaffak eylesin, huzuruna yüzü ak, alnı açık, sevdiği kullar olarak varmamızı nasib eylesin diye, bir Fatihâ, üç İhlâs-ı Şerîf okuyup öyle başlayalım, buyurun:

.....

a. Teslimiyet Nedir?

59. sayfanın 10. bendinde:

قَالَ وَقَالَ الْحَارِثُ التَّسْلِيمُ هُوَ الشُّبُوتُ عِنْدَ
نُزُولِ الْبَلَاءِ مِنْ غَيْرِ تَغْيِيرٍ مِنْهُ فِي الظَّاهِرِ
وَالْبَاطِنِ

TS. 59/10 (Kàle: Ve kàle'l-hàrisü) Daha önce geçmiş olan rivâyet zinciriyle, yâni Abdullah ibn-i Aliyyini't-Tûsî'den Huldî'ye, Huldî'den Ebû Osman el-Beledî'ye, ondan Hâris-i Muhâsibî'ye uzanan zincir ile, aynı senedle, el-Hâris ibn-i Esed el-Muhâsibî Hazretleri buyurmuş ki: (Et-teslîmü hüve's-sübûtu inde nüzûli'l-belâ', min gayri tegayyürin minhu fi'z-zâhiri ve'l-bâtın)

Tarikatta teslimiyet diye bir makam var, onun tarifıyla ilgili. Teslimiyet; Allah'ın hükmüne, kaza ve kaderin tecellîsine rızâ göstermek, ceza' ve feza' göstermemek, itiraz etmemek, taşkınlık yapmamak; ağızını açıp, gözünü yumup da, edesizce ileri geri konuşmamağa dikkat etmek. Diyor ki tarifinde:

(Et-teslîmü) “Bu teslimiyet, (hüve's-sübûtu inde nüzûli'l-belâ') kendisinin başına belâ geldiği zaman sapasağlam durmasıdır, sabit olmasıdır, sebat etmesidir. (Min gayri tegayyürin minhu) kendisinde hiç bir değişiklik meydana gelmeden sapasağlam olduğu yerde durmasıdır. (Fi'z-zâhiri ve'l-bâtın) Zahirinde de değişiklik olmayacak, bâtınında da.

Yâni şeklen de dışarıda da bir itiraz emaresi, alâmeti görülmeyecek, kalbinde de bir itiraz duygusu mevcut olmayacak.”

Yâni, herkesin bildiği klasik bir misali söyleyelim: Yakını ölüyor; annesi, babası veya evlâdı, çocuğu ölüyor. Kadın veya adam saçını başını yoluyor, feryâd u figânlar ediyor, ileri geri konuşuyor, bağırıyor, çağırıyor... Morali bozuluyor, gönlü çöküyor, kararıyor, feleğini şaşırıyor filan...

“—E ne oluyorsun, ne var yâni? Bu olayı takdir eden kim?”

“—Allah CC...”

“—Sana ne düşer?..”

Abdülkâdir-i Geylânî Efendimiz’in söylediği gibi, kula düşen iki şey var: Bir; kaza ve kadere, Allah’ın hükmüne rızâ... İki; dua... Rızâ ve dua, başka bir şey yok. Kadere rızâ, Allah’a dua... Çok kolay kulluk... İtiraz ederse, bağırır çağırırsa, imtihanı kaybeder.

Hadis-i şerîfte geçer ki, Peygamber SAS böyle bangır bangır bağırın, yaka bağır yırtın, feryâd ü figân eden bir kadının yanından geçiyordu. Başına bir belâ, musibet gelmiş kadının, bağırıyordu. Ona dedi ki:

“—Ey filanca, adını da bilmiyorum ama, her kim isen sabretmen lâzım! Allah’ın hükmüne râzı olman lâzım!..” gibi böyle konuşmak isteyince, kadın dedi ki:

“—Sen benim başıma gelen belânın ne kadar fazla olduğunu biliyor musun? Bir bilsen...”

Bilmem ne, filan.

Efendimiz baktı ki ağzı kalabalık, yanında durmadı, yürüdü

gitti. Onun üzerine arkadan gelenler dediler ki: “—Sana gelip bu sözleri söyleyen şahıs kimdi, biliyor musun?..”

“—Bilmiyorum.” dedi.

“—Bu Peygamber Efendimiz SAS idi.”

“—Yaaa! Öyle mi?” dedi, arkasından koştu, yetişti,

“—Yâ Rasûlallah! Kusura bakma, ben seni tanıyamadım, ondan edepsizlik ettim. İleri geri konuşmam seni tanımadığım için, seni bilemediğim için oldu. Benim kusuruma bakma...”

Tabii olan oldu bir kere. Efendimiz buyurdu ki:¹

الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى

(خ.م.د.ت.ن.ه.حم.ط.طس.ع.هب.ق.عد.عن أنس؛ع.عن أبي هريرة)

(Es-sabru inde's-sadmeti'l-ûlâ) “Sabır, darbe ilk geldiği zaman gösterilir, sevap o zaman alınır. Darbe ilk geldiği zaman sabır gösterirsen, işin kıymeti var; aksi takdirde iş işten geçmiş olur.” buyurdu.

¹ Buhârî, *Sahîh*, c.I, s.438, no:1240; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.637, no:926; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.210, no:3124; Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.314, no:988; Neseî, *Sünen*, c.IV, s.22, no:1869; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.509, no:1596; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.130, no:12339; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.272, no:2040; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VI, s.222, no:6244; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.VI, s.176, no:3458; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.VII, s.119, no:9702; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*,

Sonra herkes alışıyor. Yâni günler geçince, zaman geçince alışıyor insan.

Alman ordusunda bir kaide varmış; kavga edenler 24 saat içinde birbirinden üst makamlara şikâyette bulunamazlarmış, yasakmış. 24 saati geçecek bir kere. Neden? Bir heyecanı yatışsın, bir uyusun, bir uyansın; duygularını kendi kendine normal olarak tahlil edecek bir hale gelsin. Bakalım kendisi mi haklı, karşı tarafı mı haklı, şikâyete mahal var mı, yok mu?..

Demirel şimdi Japonya'ya gitti, orada adalet bakımından da Japonlar iyi diyor. Çünkü davalar çabuk görülüyormuş, mahkemelerde yığılma yokmuş. Neden? Savcılar olur olmaz her davayı açmıyorlarmış, mahkemeyi fuzûlî işgal etmiyorlarmış. Bazen inad ediyor taraflar, yirmi beş kuruş için, elli kuruş için dünyanın masrafını yapıp dava açıyor, hakimi meşgul ediyor, mahkemeyi meşgul ediyor.

Tabii o, orada bu davaların az olduğunu ve mahkemelerin çabuk çalıştığını görmüş, savcılarının olur olmaz davayı açmadığını görmüş, sevinmiş.

c.IV, s.65, no:6919; Abd ibn-i Humejd, *Müsned*, c.I, s.362, no:1203; İbnü'l-Ca'd, *Müsned*, c.I, s.208, no:1368; Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, c.I, s.172, no:249; İbn-i Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, c.I, s.1477; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.III. s.356. no:799; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.III, s.99; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.352, no:7373; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.415, no:3842; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.X, s.453, no:6067; Ukaylî, *Duafâ* c.III, s.463, no:1519; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.III, s.272, no:6510, 6511; *Keşfü'l-Hafâ*, c.I, s.246, no:647;

Câmiü'l-Ehâdis, c.VII, s.355, no:6462 ve c.XIV, s.52, no:13769.

Ama asıl İslâm Tarihi'nde bizim dedelerimizin halini anlatıyor bir seyyah, Baron de B sbek, diyor ki:

“–Bunların mahkemelerine iŖ d Ŗmez. Mahkemelerinde davacı-davalı göremezsin.  nk  çok terbiyeli, edebli insanlardır; zaten haksızlık edip de mahkemeye kadının huzuruna gelme durumları olmaz. Böyle bir ihtilaf olsa bile, mahallenin eŖrafı, büyükleri, hatırı sayılır kimseler halleder. Yâni kadıya, mahkemeye çok nadir iŖ d Ŗer.” diyor.

Osmanlı devrinde kadılar ne oluyor? Ŗair oluyor. Ekseriyeti Ŗair. Neden? Zamanı boŖ, oturuyor, Ŗu vezinden bu vezinden Ŗiir yazıyor, Neden? Dava gelmiyor ki önüne. Ya okuyacak, ya yazacak, bir Ŗeyler yapacak. O da Ŗiir yazıyor filan. Ekseri divan Ŗairleri, mesleğini incelerseniz, kadıdır. Parası var, keyfi yerinde, konağı var, zamanı da var. Yâni ilim için, irf n için, hele Ŗiir için, edebiyat için zaman lâzım. Oturacak da, Ŗiiri tanzim edecek.

Demek ki teslimiyet, belânın indiği zaman, zahirinde veya b t nında herhangi bir deđiŖme m Ŗahede edilmeden sapasağlam durmaktır. Yâni kale gibi duracak, ne kaŖı kıpırdayacak, ne yüzünde çizgiler belirecek, ne alnı kırıŖacak, ne ah vah edecek, ne sa  baŖ yolacak, ne diz d gecek, ne bağırıp çağıracak; ne de kalbinde kırıgnlık, küskünlük, darılma, iler-geri, iyi-kötü d Ŗ nceler olmayacak. Gayet sakin, kale gibi sağlam duracak.

Tabii, zahirde bir şey olmaması bir edeptir; batında bir şey olmaması, yâni insanın gönlünde fırtına kopmaması, duygularının sapa sağlam olması, o daha büyük bir şey... Bu gibi haller de eğitimle elde edilir. Birden elde edilmez. Onun için, müslümanın —her zaman söylediğimiz gibi— yılda bir sabır eğitimi var, bir ay sürer; Ramazan... Neden yapıyor bunu?.. Alışsın diye. Yâni insanın içindeki duygularına da hakim olması kolay bir şey değildir. Hakim olmağa küçükten beri alışacak da, öyle hakim olacak. Yoksa, istese de hakim olamaz.

“—Ne yapayım elimden gelmiyor, yapamıyorum, edemiyorum.” filan diyorlar.

İşte alışmadığı için. İslâm her şeyin çaresini bildirmiş. Yalnız, reçeteyi doktorun söylediği gibi uygulamak lâzım! Uygulanırsa tedavi olur, uygulanmadığı zaman olmuyor tabii. Zâhirde ve bâtında hiçbir değişiklik olmaması için, bâtınının eğitim görmesi lâzım insanın...

Burada bir misâli anlatalım, banda girmiş olsun yeri gelmişken: Eski dervişlerden olgun bir kimse bir şehre gitmiş. İslâm Alemi geniş... Şimdi şu yukarıdaki Şeyh Murâd-ı Münzevî Hazretleri Buharalı, Peygamber Efendimiz'in sülâlesinden. Hindistan'ın kuzeyine, Keşmir'e gitmiş, İmâm-ı Rabbânî Efendimiz'in oğlu Şeyh Muhammed-i Ma'sum Efendimiz Hazretleri'nden icazet almış. Ondan sonra Şam'da oturmuş, hacca gitmiş dört defa-beş defa... Gelmiş buraya, burada vazife görmüş, irşad hizmeti yapmış, medrese açmış. Burada vefat etmiş.

Düşünüyorum da İslâm Aleminde hudut yok, pasaport yok, vergi yok, mecburiyet yok... Hadis öğrenmek için oraya gidiyor, fıkıh öğrenmek için buraya geliyor, irşad etmek için şuraya görevlenip gidiyor. Her taraf İslâm Aleminin... Tabii özel yönetimler var, valilikler var, beylikler var ama, kimse kimseye dur demiyor; müslümansa, geliyor geçiyor. Güzel bir şeymiş yâni. Müslümanlar her tarafa gidip gelebiliyorlarmış. Şimdi hacca gitmek için bile pasaport alıyorsun, vize alıyorsun da, bir aydan fazla bırakmıyor adam... İsteddiği zaman izin vermiyor, istemediği kimseye izin vermiyor. Ölürse ölsün, hacı yaparsa yapsın, yapamazsa yapmasın diyor. Yâni, eskiden güzelmiş.

Bir adam bir şehre gelmiş, fakat muhafızlar yakalamışlar;

“—Sen casussun!” demişler.

Bir de umûmiyetle dervişler seyahati eğitim içinde yapıyorlar. Yâni seyahatin meşakkati içinde, cevr ü cefâ çekerek pişsinler diye de bir seyahat var. Ama bizim Nakşî Tarikati demiş ki: *(Sefer der vatan) “Vatanında bu seyahat kemâlâtını tamamlasın!” Ama seyahat eden seyyah dervişler de var.*

Şimdi seyahat ederken insanın üstü başı tozlanır bir kere, saçı başı uzar, parası pulu azsa derbeder bir hal alır. Ama gönlü güzeldir, kafası ilim doludur. Onu herkes bilemez. Dış görünüşü itibariyle hırpânî görünümde filân olabilir. Onun için, buna da bakmışlar hırpânî bir adam...

Gel buraya demişler, yakalamışlar bunu.

“–Sen casussun, düşman devletten buraya geldin. Kesin bunun kafasını!..” demişler.

Cellada götürmeğe çalışmışlar. Yolda ite kaka celladın yanına gidiyor, yâni kafası kesilecek. Halbuki bir casusluğu yok, kötü bir niyeti yok, Allah'ın bir derviş kulu.

Şimdi o haldeyken kendi kendine soruyor, diyor ki:

“–Söyle bakalım nefsim, bak haksız yere sana iftira ettiler, casus dediler, ölümüne karar verdiler, cellâda doğru götürüyorlar. Bu ne biçim iş?.. Ne biçim kader, nasıl bir haksızlık?.. Söyle bakalım, her zaman sen dervişim diye Allah'ın hükmüne râzı olmaktan, kadere teslim olmaktan bahsederdin; bu işe de râzı mısın, teslimiyetin var mı, rızan var mı?.. Bak burada bir aksilik var, haksızlık var, buna da râzı mısın?..” demiş.

Şöyle içine bakmış:

“–Ölürsem öleyim. Allah'a gideceğim. Hayatım bu kadarmış demek ki...” demiş.

Nefsi öyle ıslah olmuş ki mübareğin, itiraz yok hiç... “Yâ, bu da olur mu, haksız yere güme gidiyoruz, boşa gidiyoruz.” gibi bir duygu da gelmemiş içinden. Gayet rahat... Teslimiyeti var:

“–Eh, hükmümüz bu kadarmış, ömrümüz bu kadarmış; (el- hükmü lillâh) ferman Allah'ındır. Böyleymiş kaderim.” diye düşünüyor.

Gidiyor boynunu kestirmeğe. Fakat tam celladın yanına varınca seslenmişler:

“—Durun! Bir yanlışlık oldu. Bu adam casus değil, iyi bir insan olduğu anlaşıldı, serbest bırakın!” demişler.

Bu sefer kurtulmuş kesilmekten, salıverilmiş. Bu sefer gene soruyor kendisine... Yâni ölecekti ölmedi. Diyor ki:

“—Vallâhi ölümden kurtulduğuma, ölümden halâsıma değil, o andaki ihlâsıma seviniyorum hâlâ!” diyor.

Yâni ölecekken rızâ ve teslimiyeti vardı ya kalbinde, itirazı yoktu ya, hani batınından bir tegayyür, bir itiraz yok. “O ölecek gibi olduğum zamandaki ihlâsıma hâlâ seviniyorum. İyi ki o imtihanda, “Olmaz böyle şey yâ!” diye içimde feryâd ü figan, itiraz olmadı. “Ölümden halâsıma, kafamın kesilmesinden halâsıma değil, o andaki ihlâsıma hâlâ seviniyorum!” diyor. Çok hoşuma gider de benim, zaman zaman anlatırım bu fıkrayı.

Düşünüyorum da, kendimi onun yerine koyuyorum; ölüme giderken böyle düşünebilmek de kolay bir şey değil! İyi bir terbiye yâni, tam bir teslimiyet. Burada da yeri geldi, insanın Allah’ın rızasına, kaderine, hükmüne böyle teslimiyeti olmalı. Bazı üzücü olaylar olabilir.

Millet dayanamıyor, hemen bakıyorsun köprüden kendisini atıyor. Kuleden kendisini atıyor, intihara kalkışıyor vs vs. Halbuki Allah’ın nimetleri var; imtihan...

Belâlar da var, musibetler de var; onlar da imtihan... Yâni insana bazen nimet gelir. Ekseriyetle nimetler sayılsa, bir, iki, üç, dört, beş... Sayamazsın!

وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا

(النحل: ١٨)

(Ve in teuddû ni'meta'llâhi lâ tuhsûhâ) [Allah'ın nimetini saymaya kalksanız, onu sayamazsınız.] (Nahl: 16/18) Nimetler sayılamaz, belâlar sayılıdır. Yâni insanın ömründe gördüğü ölüm kaç tanedir? İki tane, üç tane, beş tane... Yâni ne olacak?

Ama nimetler?.. Her gün yiyor, her gün içiyor. Her gün baklava börek, kaymak, tatlı, üzüm, elma, armut, muz, kavun, karpuz... E bunların hepsine bir şükür lâzım değil mi? Onların şükürlerinde şükretmiyor, duruyor; ama başına ömründe kırk yılın başı, bir defa bir imtihan geldiği zaman, musibet, belâ geldiği zaman, hop oturuyor, hop kalkıyor. Olmadı, imtihanı kaybediyor. Teslimiyet gösterecek.

Evet, güzel bir sözünü öğrenmiş olduk Hâris-i Muhâsibî Hazretleri'nin. Yâni, "Belâ indiği zaman içinde ve dışında, zahirinde ve batınında hiç bir değişme olmadan sapasağlam durmaktır, durmaktır, sübûttur, sebattır." diyor. Böyle tarif etmiş teslimiyeti. Güzel...

b. Recâ Nedir?

قَالَ وَسُئِلَ الْحَارِثُ عَنِ الرَّجَاءِ فَقَالَ الطَّمَعُ فِي
فَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَرَحْمَتِهِ وَصِدْقُ حُسْنِ الظَّنِّ
عِنْدَ نَزْوِلِ الْمَوْتِ

TS. 59/11 (Ve kâle süile'l-hârisü ani'r-recâ')
Yine aynı rivayetle râvi dedi ki: Hâris-i
Muhâsibî'ye, "Recâ' nedir?" diye, recâdan
soruldu.

Biliyorsunuz bunlar hep tasavvufî tabirler,
tasavvuf terminolojisi yâni. Havf var, recâ var
tasavvufta... Yâni İslâm'da var da, tasavvufun
konusuna girdiği için, bu ilim içinde bahis
konusu ediliyor. Havf, korkmak demek. Recâ,
ummak demek. Havf u recâ, korku ile ümit
demek.

Müslüman iyi bir müslüman olduğu zaman, ne
yapacak? Allah'tan korkup titreyecek mi, Allah'a
çok ümit besleyip böyle efe efe dolaşacak mı
ortalıkta?.. Hangisi iyi?.. Allah'tan korkmayı
emreden ayetler de var, Allah'ın rahmetinden
ümitlenmeye dair ayetler de var. Hangisini
yapalım?.. Yâni şen mi olalım, gamlı mı olalım?
Üzüntülü mü olalım, sevinçli mi olalım?..

Alimlerimiz meseleyi incelemişler de, vardıkları
sonucu ben kısaca söyleyeyim: (Beyne'l-havfi
ve'r-recâ) olacak. Korku ile ümidin arasında
duracak. Yâni birisine tam dalmayacak.

Tam korku içinde olursa, adama bakıyorsun titriyor boyna... Yemek ye; titriyor... Uyu; titriyor... Çalış; titriyor... E bu adam mahvolmuş. Korkudan, normal bir insan olmaktan çıkmış. Eli ayağı Allah korkusundan titriyor, oturamıyor, kalkamıyor, konuşamıyor, kekeme, bilmem ne... Bu aşırı, dozajı fazla!

Öteki adama bakıyorsun:

“—Allah gafurdur, rahimdir yâ... Evelallah işte gireriz cennete be, boş ver, aldırma!” filan diyor.

O da, bakıyorsun fazla şen şakrak, vur patlasın, öyle gidiyor gibi. E bu da yanlıştır.

“—E mübarek biraz da tedbir al, dikkatli ol, ibadetini yap!”

“—E canım, Allah gafurdur, rahimdir affeder. Beni mi yakacak Allah?..” filan.

O da fazla gevşek olduğu için, o da makbul değil.

Onun için, evliyaullahtan bir zâta sormuşlar, büyük vâiz:

“—İnsan nasıl olmalı, hangi duygulara sahip olmalı?” Diyor ki:

“—Bağlı iki aslanın arasındaki tilki gibi olmalı...”

Niye bağlı diyor? Aslan bağlı olmadı mı atlar, tilkiyi parçalar, yer. Yâni iki aslan var manzarada karşımızda, tilki de var. Ama hepsi bağlı, hepsinin ipi ölçülü... “İki aslanın arasında tilki gibi olmalı.” diyor.

Ne demek istiyor?.. Yâni tilki aslanla baş edemez. Aslanın yanına yanaşırsa, aslan ona bir pençe vurur, hart hurt, çatır çutur yiyecek. O zaman bu aslanın yanına yanaşamaz. Kazara, yanlışlıkla o tarafa biraz yanaşsa, aslan buradan bir gırrrr yapacak üstüne, saldıracak. Ama bağlı. Fazla gelemeyecek ama yakalamak için bir saldıracak. Tilki korkusundan çok kaçsa ne olur? Öbür aslanın yanına gelince, o da gırr diye üstüne atlayacak. Çok güzel tarif etmiş yâni. Ne onun yanına yanaşabilecek, ne onun yanına yanaşabilecek, orta çizgide... Yâni iki aslana da parçalanmamak için korksa da, titrese de ikisinin ortasında duracak. İki bağlı aslanın arasındaki, bağlı tilki gibi olacak. O tarafa da fazla yanaşamaz, bu tarafa da yanaşmaz. O zaman insanın dengesi bozuluyor, yâni normal kulluğu yapamıyor.” demişler.

Şimdi işte recâdan sormuşlar. Recâ, ummak, ümitli olmak.

Korku tarafı değil de recâ tarafını sormuşlar:

“—Nedir bu, nasıl tarif edersin, ne dersin?..” demişler.

(Fekâle) Buyurmuş ki: (Et-tamau fî fadli’llâhi teâlâ ve rahmetihî, ve sıdku hüsni’z-zanni inde nüzûli’l-mevti) Böyle tarif etmiş.

(Et-tamau fî fadli’llâhi teâlâ ve rahmetihî) “Allah-u Teâlâ’nın fazlına ve rahmetine tamah etmek, ümit tutmak, heveslenmek; (ve sıdku hüsni’z-zanni) ve hüsni’z-zannını sapasağlam, dosdoğru yapmak...” Ne zaman? (İnde nüzûli’l-mevti) “Ölüm kendisine geldiği zaman...”

Recâ budur.” diyor. Yâni, biraz recâyı ölüme yakın zamana itmiş, o zaman söylüyor.

Yâni, Allah’ın fazlına ve rahmetine heveslenmek ve Allah’a karşı hüsn-ü zannında sâdıkâne, sağlam duygulara sahip olmak. Ama ne zaman?.. Ölümüne yakın. Yâni ölmesine yakın sırada, ölüm geldiği sırada diyecek ki:

“—Umarım ki Allah bana rahmetiyle, fazlıyla muamele eder, isterim onu.” diyecek ve Allah’a hüsn-ü zan besleyecek.

Yâni, Allah’a hüsn-ü zan beslemek ne demek? Allah’ın kendisine iyi muamele edeceğini zannetmek demek, sanmak demek... Bunu da sıdk ile yapacak yâni. Allah’ın kendisine iyi muamele yapacağına dair, sıdk ile sapsağlam bir duyguya sahip olması demek. Ama ne zaman?.. (*İnde nüzûli’l-mevti*) “Yâni ölümün geldiği zaman. Hayatın içinde değil de, işin sonunda...”

Hakikaten bu hususta hadis-i şerîf vardır.

Peygamber Efendimiz öyle buyuruyor:

“—Ömrünüzün ahirine doğru, Allah’a ümidinizin artması tarafına meyledeceksiniz.”

Gençlikte, korku tarafına yakın olacak. Allah’tan korkacak, gûnahtan korkacak, cezasından korkacak, cehennemden korkacak... Artık belli bir yaştan sonra, zaten günahlara meyletmez, meyil duygusu kalmaz. O zaman, korku insanı günahlardan koruyordu. Yâni onun önemi azalıyor.

Bu sefer, bu taraftan Allah'a hüsn-ü zan edecek, "Bana inşâallah güzel muamele eder, öyle ümit ediyorum." diye hüsn-ü zan edecek ve Allah'ın fazlına, rahmetine tamah edecek.

Tamah kelimesini kullanması güzel! Yâni, bir insan bir şeye uzaktan yutkunur, tamah eder, ister şunu alayım diye hakkı olmadığı halde... Tamah kelimesini kullanıyor, güzel yâni. Biz Allah'ın fazlına, rahmetine nereden layık olalım aciz, naçiz, zalûm, cehûl kullar olarak?.. Ama tamah edecek, tamah besleyecek, o isteği beslemek diye söylemiş. Burada bir tevâzu var. Biz aslında Allah'ın fazlına ve rahmetine layık değiliz ama, ona tamah etmek, ümit tutmak, ona heveslenmek demek istiyor.

Bu sözü hadis-i şerîfe uygundur. Evet, yaşı belli bir yaştan sonra olanlar, Allah'a hüsn-ü zannını arttırsınlar ve rahmetinden ümidi kesmesinler, ümidi fazlalaştırsınlar.

c. Hüznün Şekilleri

قَالَ وَقَالَ الْحَارِثُ الْحُزْنُ عَلَى وَجْهِ حُزْنٍ عَلَى
فَقَدْ أَمْرٍ يُحِبُّ وَجُودُهُ وَحُزْنٌ مَخَافَةَ أَمْرٍ مُسْتَقْبَلٍ
وَحُزْنٌ لِمَا أَحَبَّ مِنَ الظَّفَرِ بِأَمْرٍ فَيَتَأَخَّرُ عَنْ
مُرَادِهِ وَحُزْنٌ يَتَذَكَّرُ مِنْ نَفْسِهِ
مُخَالَفَاتِ الْحَقِّ فَيَحْزَنُ لَهُ

TS 59/12 (Kàle: *Ve kàle'l-hàrisü*) Yine aynı ravi dedi ki, *Hàris-i Muhàsibî şöyle buyurdu: (El-hüznü alâ vücûhin: Hüznün alâ fakdi emrin yühabbü vücûdüh; ve hüznün mehàfete emrin müstakbelin; ve hüznün limâ ehabbe mine'z-zaferi bi-emrin, fe-yeteahharü an murâdihî; ve hüznün yetezekkerü min nefsihî muhàlefâti'l-hakki, feyahzenü lehû)*

Hüzün duygusu, mahzun olmak, üzölmek, üzgün olmak duygusu... Tasavvuf ilmi, duyguları tahlil eden ilimdir. Yâni insanın kalbiyle ilgilendiği, gönlüyle ilgilendiği için, çeşitli duygular göröyorsunuz, konusu olarak soruluyor, cevabı alınıyor, düşünölüyor. Yâni tasavvuf, kalbin duygularını, düşüncelerini, niyetlerini, hallerini konu aldığı için, böyle duyguların tahlilleri var orada... İşte ümit nedir diye soruluyor, teslimiyet nedir diye soruluyor... Konular hep kalple ve insanın iç aleminin duygularıyla ilgili.

(El-hüznü alâ vücûhin) “Hüzün çeşitli şekillerdedir.” diyor. Yâni, çeşit çeşittir demek. Hüzünler, yâni üzüntüler, mahzunluk duygusu çeşit çeşittir. Kimde?.. Mutasavvıfta. Mutasavvıf esas itibariyle nasıl olacak?.. Mahzun olacak, böyle mahzun halli olacak. Mutasavvıfın genel hali böyle, kah kah kah, kih kih kih, koca göbekli, çok gülen, çok rahat bir insan tipi değil. Boynu bükük, gözü yaşlı, mahzun tiplidir.

Onun için, Yunus Emre ne diyor:

*Derviş bağı baş gerek,
Gözü dolu yaş gerek,
Koyundan yavaş gerek,
[Sen derviş olamazsın!]*

Derviş bağı baş gerek; yâni bağı yara olması gerekir. Şurası yaralı, şurada bir yara var. Yâni ne demek?.. Allah sevgisi var, çeşitli dinî duyguları var, “Acaba Allah’a güzel kulluk edemedim mi?..” diye üzüntüsü var. “Cehenneme düşer miyim?” diye korkusu var, “Ah cenneti kaçırmamam...” diye hevesleri, tamahları var filan... Şurası yaralı, dertli, içi dertli... Sorma! Hani ağzını bir açsa ne dertleri var sıralayacak. Dertli, yâni yaralı. “Derviş bağı başgerek” yâni bağı yaralı gerek, baş yara demek.

“Gözü dolu yaş gerek.” Gözü yaşlı olacak. Neden?.. O da güzel bir duygu. Peygamber Efendimiz buyuruyor ki:²

² Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.175, no:1639; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.I, s.488, no:796; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.III, s.337, no:2427; Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.I, s.211, no:320; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimâşk*, c.XXXVIII, s.446; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.VII, s.307, no:4346; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VII, s.119; Buhârî, *Târih-i Kebîr*, c.IV, s.231, no:2624; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.II, s.360, no:867; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.III, s.233; Ukaylî, *Duafâ*, c.IV, s.345, no:1952; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Hâkim, *Müstedrek*, c.II, s.92, no:2431; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.IV, s.16, no:4235; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.422, no:1447; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.48, no:4125; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.V, s.285; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.268, no:5875; RE: 320/9; *Mecmaü'z-Zevâid*, c.V, s.523, no:9489; *Câmiü'l-Ehâdîs*, c.XIV, s.335, no:14418.

عَيْنَانُ لَا تَمَسُّهُمَا النَّارُ عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ

وَعَيْنٌ بَاتَتْ تَحْرُسُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

(ت. عن ابن عباس)

(Aynânü lâ temessühüme'n-nâr) “İki göze cehennem ateşi değmeyecek, temas etmeyecek. Yâni o iki gözün sahibi cehenneme düşmeyecek.” Kim?

1. (Aynün beket min haşyeti'llâh) “Allah korkusundan ağlayan göze cehennem ateşi değmeyecek.” Allah korkusundan, Allah sevgisinden ağlıyor. Geceleyin namaza kalkmış, seccadesinde namaz kılmış, tesbih çekiyor, şıpır şıpır ağlıyor. Kimse görmüyor ama. Kimsenin görmediği zamanda, evinde ağlıyor. Allah korkusundan... Tamam, o göze cehennem ateşi değmeyecek.

2. Ötekisi de, (ve aynün bâtet tahrusü fî sebîli'llâh) “Hudutlarda düşmana karşı, İslâm Alemi'ni bekleyen kişinin gözü. Allah için nöbet tuttuğundan, baktığı için, beklediği için cehenneme girmeyecek, gözünü cehennem yakmayacak, cehennem ateşi gözüne temas etmeyecek.”

İnsan şöyle seccadesine oturuyor. Geceleyin, herkes yatmış, ışıklar kapalı; tesbihini çekiyor. Ondan sonra bir hüznün çöküyor. Günahlarını düşünüyor, hatalarını düşünüyor, Allah'ı düşünüyor, hasretlik kabarıyor, başlıyor ağlamağa, gözyaşı döküyor. İşte bu Allah için gözyaşı dökmek...

Eh işte gözü dolu yaş gerek, dervişin böyle duygulu olması gerekiyor.

İşte onun için, hüznün de dervişin duygularından bir duygudur.

Çeşitli sebeplerden olabilir, çeşitleri vardır diyor, sayıyor:

(Hüznün alâ fakdi emrin yühabbü vücûduhu)
“Olsaydı iyi olurdu diye varlığı istenilen, temennî edilen bir şeyin olmamasına karşı insanın hüznü.”

“—Ah genç olsaydım... Ah param olsaydı da hayır yapsaydım... Ah şu günahları işlemeyen, şey yapsaydım... Ah zamanım olsaydı da, zamanında ilim öğrenip de Allah’ın yolunu güzel şey yapsaydım... Ah çok ibadet edebilseydim...”

İşte olsaydı iyiydi ama, olmamış. Olması temennî edilip de olmayan şeye, onun olmayışından dolayı bir hüznün, böyle bir hüznün olabilir; bir.

(Ve hüznü’l-mehâfete emrin müstakbelin)
“İleride başına gelebilecek bir şeyden dolayı korktuğu için mahzun olmak.” Ya cehenneme düşersem... Ya sû-i hâtimeye uğrarsam... Ya imanla göçemezsem... Ya ahir ömrümde bir fitneye, bir musibete uğrayıp da imansız göçersem... Ya başıma şu gelirse... Ya çoluk çocuğum hak yolda yürümezse... Ya bilmem şu olursa bu olursa... Bir de ileride olacak şeylere insan mahzun olur.

Hakikaten de bizim büyüklerimiz öyle derdi. Biraz gülen bir kimse gördüler mi “Hayrola ne böyle kah kah gülüyorsun? Sırat köprüsünü geçtin de mi gülüyorsun?..” derlerdi. Yâni her türlü tehlikeleri atlattın da başka bir bir şey kalmadı da, gülecek hale geldin de mi gülüyorsun?..

Evet, o zaman gülecekmiş. Hem de çok güzel bir gülüşle gülecek. Sıratı geçti, cehennemden kurtuldu, cennetlik oldu. O zaman gülmek var ama şimdi ne var? Önün karanlık, istikbalini biliyor musun, başına neler geleceğini biliyor musun?.. Üç sene önce Bosna’dakiler biliyorlar mıydı başlarına böyle hallerin geleceğini? Bak neler geldi. İki yüz kişiyi getirmişler, kaçan esir anlatıyor:

“—Takır takır, takır takır, tabanca seslerini duyduk.” diyor,

“Kurşunladılar, öldürdüler.” diyor.

Düşmanın eline düşmek, ezâ cefâ çekmek, öldürülmek, namusuna tecavüz edilmesi vs. neler gelebiliyor. Allah kötü şeyleri insanın başına getirmesin... Hem dünyevî bakımdan kötü şeleri getirmesin, düşmanın eline düşürmesin, zalimin eline düşürmesin, hem de uhrevî bakımdan nefsin eline düşürmesin, şeytana maskara ettirmesin, günahlara saptırmasın...

Adam üniversitede talebeyken bizim arkadaşımızın arkadaşymış, namazlı niyazlıymış. Ondan sonra iş güç sahibi olmuş, namazı niyazı bırakmış..

Bak ne fena!.. Yâni asıl fena olan bu zaten. Yâni insanın aç kalması, açık kalması, zengin olması, fakir olması... Bunlar önemli değil. İmandan fakirlik çok fena... İmanın gitmesi, Allah'ın sevmediği bir duruma düşmek fena...

Demek ki, "Olsaydı iyi olurdu." dediğimiz şeyin olmamasına üzölmek, yokluğa üzölmek; bir. İleride gelecek kötölöklere üzölmek; iki...

(Ve hüznün limâ ehabbe mine'z-zaferi bi-emrin feyeteahharü an murâdihi) "Bir şeyin olmasını, ele geçirilmesini sevdiği halde, o muradının ele geçmesinin gecikmesinden dolayı bir hüznü..." Yâni heves ediyor, şunu da yapsaydım, şu elime geçseydi, şu hasıl olsaydı ama o istediği, murad ettiği şey bir türlü olmuyor, olmayışına üzölüyor. Yalvarıyor, yalvarıyor, yalvarıyor, bir türlü olmuyor. Geceleri dua ediyor, dua ediyor: "—Aman yâ Rabbi şunu isterim, şunu isterim..." diyor; bir tecellî olmuyor. Bekliyor bekliyor olmuyor, üzölüyor.

Yâni böyle temennî ettiği bir şeyi, elde etmeyi istediği bir şeyi elde edememenin hüznü. İleride başına gelecek bir şeyin korkusunun hüznü...

(Ve hüznün yetezekkerü min nefsihî muhâlefâti'l-hakki fe- yahzenü lehû) Dördüncü hüznü de: Eskileri düşünüyor maziyi, hatıraları, Cenâb-ı Hakk'a kullukta iyi işler yapmamış, muhalefetlerde bulunmuş, Hakka karşı gelmiş, âsî olmuş, günahlara dalmış. Nefsinin işte bu muhalefetlerini, günahlarını düşünüyor da, ona üzölüyor. Yâni günaha üzölmek.

Sıralayacak olursak dervişin hüznünü, dört çeşit hüznün sayılı burada:

1. Olmasını istediği bir şey olmadı diye; olsaydı diye, temennî ettiği bir şey yok diye üzülme.
2. İleride başına gelecek bir işi düşünüp, ondan korkup üzülme.
3. Bir şeyi elde etmek istiyor da, ama bir türlü o muradı hasıl olmuyor diye üzülme. Beklediği bir şeye kavuşamamanın üzüntüsü...
4. Bir de mazideki hatıralarına üzülme. Yâni günahlardan, “Vah vah, tüh tüh, ah ah neler yapmışım, şöyle etmişim, böyle etmişim...” diye, bu günahlarına üzülme.

Yâni bunların hepsi tabii insanın içinde olur ve olması lâzım. Yâni insanın eski günahlarını unutmaması lâzım, onlara ağlaması lâzım, hakikaten mahzun olması lâzım. Çünkü, bir insan günahına pişmanlık duyup mahzun olursa, daha “Tevbe yâ Rabbi!” demeden Allah affedermiş. Yâni onları düşünüp, kendi muhasebesini yapıp da, pişmanlık duymaya çalışmak lâzım:³

³ Tirmizî, *Sünen*, c.VIII, s.499, no:2383; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VII, s.96, no:34459; Abdullah ibn-i Mübârek, *Zühd*, c.I, s.103, no:306; İbn-i Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, c.I, s.828; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXXIV, s.314; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.I, s.52; Ebû Abdurrahman es-Sülemî, *Tefsir*, c.I, s.384, İsrâ, 17/16; İbn-i Ebi'd-Dünyâ, *Muhâsebetü'n-Nefs*, c.I, s.22, no:2; Hz. Ömer RA'dan.

İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXX, s.302; Hz. Ebûbekir RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.XVI, s.188, no:44203; *Câmiü'l-Ehâdîs*, c.XXVI, s.433, no:29408.

حَاسِبُوا أَنْفُسَكُمْ قَبْلَ أَنْ تُحَاسَبُوا

(Hàsibû enfüsekü m kable en tuhàsebû)
“Ahirette hesaba çekilmezden önce, siz bu dünyadayken kendi nefsinizi bir hesaba çekin! Kendi aklınızla, fikrinizle şöyle kendinizin bir muhasebenizi yapın; kârda mısınız, zararda mısınız bir kontrol edin! Zararlarınızı görün, telafiye çalışın!” diye buyrulmuş ya, onun gibi yâni...

d. Güzel Ahlâk Nedir?

قَالَ وَقَالَ الْحَارِثُ حُسْنُ الْخُلُقِ إِحْتِمَالُ الْأَذَى
وَقِلَّةُ الْغَضَبِ وَبَسْطُ الْوَجْهِ وَطِيبُ الْكَلَامِ

TS. 59/13 (Kâle: Ve kâle’l-hârisü) Aynı râvî gene aynı zincirle, rivâyet senediyle buyurmuş ki, Haris-i Muhàsibî şöyle dedi: (Hüsnü’l-hulukî ihtimâlü’l-ezâ, ve kılletü’l-gadab, ve bastü’l-vech, ve tıybü’l-keâm)

(Hüsnü’l-huluk) “Güzel huy, huyun güzel olması, güzel huyluluk...” Bu nedir?.. Kur’an-ı Kerim’de tavsiye ediliyor, hadis-i şerîflerde tavsiye ediliyor. Peygamber Efendimiz buyurmuş ki:

“—Sana güzel huylu olmayı tavsiye ederim.”

Bizlere güzel huy emrediliyor. Dervişlik de, güzel huyu öğrenme mesleği... Tekke de güzel huyların öğretildiği mektep...

Güzel huyları öğrenmemiz lâzım ve güzel şeyleri yapar hale gelmemiz lâzım!..

Şimdi güzel huyları sayıyor. Hüsnü'l-hulük, yâni güzel huyu Hâris-i Muhâsibî Hazretleri dört ana davranışla izah ediyor. Bunları ezberleyin ki, onun nasihati demektir, hayatının tecrübesi demektir yâni. O mübarek, hayatı boyunca özet olarak, güzel huy deyince bunları anlayacak hale gelmiş. O kadar tecrübeler geçirmiş, bu noktaya gelmiş.

1. (İhtimâlü'l-ezâ) İhtimâlü'l-ezâ demek, halkın ezâ ve cefâsına tahammül etmek demek. Biz tahammül deriz, Araplar ihtimal derler. Biz ihtimali başka mânâyâ kullanırız. Yâni şu veya bu olabilir mânâsına kullanırız ama, Arapça'da öyle değil; tahammül demek. İhtimâlü'l-ezâ, tahammülü'l-ezâ demek, yâni halkın ezâsını sırtına yüklenip, gık dememek.

Halkın ezası ne olabilir?.. Dedikodu olabilir, komşunun çeşitli sıkıntıları olabilir, arkadaşların yanlış hareketleri olabilir... Evde olabilir, çarşıda pazarda olabilir. Çeşit çeşit haksız, insanı üzecek, ezâyâ, üzüntüye sevk edecek şeyler... İşte bunlara tahammül edecek derviş. Yâni gık demeyecek.

Peygamber Efendimiz'e, (Leste mürselâ) "Sen peygamber değilsin!" demediler mi? Dediler. "Sen mecnunsun!" demediler mi?.. Dediler. Şair demediler mi?.. Dediler. Kâhin demediler mi?.. Yâni mucizeleri gördüler, bu sefer kâhin diyorlar. Olağanüstü halleri görüyorlar, kâhin diyorlar.

Kur'an-ı Kerim'i dinliyorlar, güzel sözleri dinliyorlar, bu sefer şair diyorlar. Haline bakıyorlar, mecnun diyorlar. Ama hiç birisi değil. Peygamber değilsin diyorlar. Yâni, çeşit çeşit iftiralar...

Tabii bunu niçin söylüyorum? O, Allah'ın en sevgili kuluyken, onun başına böyle çeşit çeşit haksız cevr ü cefâlar, sıkıntılar gelmiş. Biz ne oluyoruz?.. Biz bin bir kusuru olan insanlarız. Eh bize de arkadaşımızdan, konudan komşudan, büyükten, küçükten, yalan, yanlış, eğri büğrü laflar, sözler, muameleler olabilir.

Ne yapacak? Gık demeyecek. Derviş olan gık demeyecek. Tahammül edecek, sesini çıkartmayacak. Böyle şey yapsalar, ezmek isteseler, ezilmeyecek, gık demeyecek, sesini çıkartmayacak, karşılık vermeyecek. (İhtimâlü'l-ezâ) Ezâyâ, cevre, cefâyâ tahammül etmek; bir.

2. (Ve kılletü'l-gadab) “Kızması az olacak, kızmayacak. Kolay kolay tutuşmayacak, sinirlenmeyecek, patlamayacak, parlamayacak, gazaplanması olmayacak.”

Tabii, gazap duygusu da, yeri geldiği zaman insana lâzım. Peygamber Efendimiz bazen gazaplanırdı, alnındaki damarı şişerdi sinirlendiği zaman. Ama neye sinirlenirdi Peygamber Efendimiz?.. Allah'ın emri tutulmadığı zaman sinirlenirdi, Allah'a âsî gelindiği zaman sinirlenirdi. Sâir zaman da tahammül ederdi.

Yakalamış birisi, çekiştiriyor Peygamber Efendimiz'in cübbesini böyle boynunu kızartacak kadar çekmiş.

“—Yâ Rasûlallah bana da ver, bana da ver!..”

Efendimiz bir şey demiyor, yâni sinirlenmiyor. Bu peygamber. Yâni ne oluyor, çek şu elini bakalım, uzaktan iste... Yâni elbisesini, boynuna iz yapacak kadar çekiştirmişler.

Sonra o Mekke'nin fethi hadisesinden sonra, öyle fitneler oldu ki... Huneyn Savaşı kazanıldı, ganimetleri Mekke'nin yeni müslümanlarına verdi çoklukla, çok olarak onlara verdi. Dediler ki:

“—Peygamber adaletle taksimat yapmıyor.”

Buyur, yâni adaletsizlikle, haksızlıkla itham ettiler resmen Peygamber Efendimiz'i. Peygamber Efendimiz de bir hutbe îrâd etti. Kalktı, izah etti, dedi ki:

“—Böyle sözler dediğinizi duyuyorum. Bu akrabayı kayırmak değil, hemşehrileri kayırmak değil, ben sizinle geleceğim. Mekke fethedildi ama, artık Mekke'de oturmayacağım, Medine'de kalacağım. Kendimi size ayırdım, bu taksime râzı değil misiniz?” dedi.

Vefalı çünkü Peygamber Efendimiz. Ötekiler yeni müslüman oldukları için, bir de mağlup oldukları için, yenildiler, Mekke'de mağlup oldular, kimisi kılıç zoruyla müslüman oldu. Yâni, “Kâbe'ye sığınanlar kurtulur, falanca yere sığınanlar kurtulur!” dedi, af ilan etti Peygamber Efendimiz, muzaffer olarak girdi.

Tabii içlerinde bir burukluk var, yenildiler, zorla müslüman oldular.

O zamana kadar müslüman olmamışlardı. E şimdi müslüman olmasalar kesilecekler, müslüman oldular. Efendimiz kalplerindeki yarayı, hastalığı tedavi için mal verdi onlara... Hem mağlup oldular, hem de çok mal geldi, ganimet geldi. Tabii malı çok görünce, “Hay Allah râzı olsun!..” diye sevindiler. Baktılar ki, kötülüklerine karşı, eski düşmanlıklarına karşı cömertlik ve iyi muamele var; memnun oldular.

Eski sağlam müslümanlara, Medine’nin has halis müslümanlarına o kadar vermedi. Nasıl olsa bunlar bizden, nasıl olsa bunlar anlayış gösterir diye, Peygamberlik nuruyla bakıp, böyle bir ictihadla onlara bol verdi.

Efendimiz verdi mi, doyuracak gibi verirdi. Bedevînin birisine bir sürü verdi, her zaman anlatıyorum. Beğenmiş sürüyü:

“—Aman ne güzel koyunlar, ne güzel sürü yâ Rasûlallah!” demiş.

“—Çok mu beğendin?”

“—Çok beğendim.”

“—Al!..”

“—Hepsini mi yâ Rasûlallah?..”

“—Hepsini...”

Sürüyü almış, götürmüş.

Efendimiz’in, kendisinin gözünde dünya malı yok, gönlünde dünya malı yok.

Gündüz eline altın çuvalı gelse, sofrayı örtüsünün üstüne yığıp, avuç avuç dağıtır, geceye bir şey bırakmazdı. Bir şey saklamazdı Peygamber Efendimiz. Kendisinin gönlünde dünya malı yok. Onun nazarında dünya önemli değil, ahiret önemli... Onun için, yeni müslümanlara çok verdi.

Bazıları bundan rahatsız oldular: “—Sen adil değilsin!” dediler.

Buyur, denir mi bu laf?

Öyle insanlar var ki, ganimetten çok para verilince râzı olurlar; verilmediği zaman da kızarlar. Ayet-i kerimede şöyle ifade ediliyor:

فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ
يَسْخَطُونَ

(التوبة: ٥٨)

(Ve in u'tû minhâ radû, ve in lem yu'tav minhâ izâ hüm yeshatûn) [Kendilerine ondan bir pay verilirse, hoşnut olurlar; eğer kendilerine ondan bir pay verilmezse, hemen kızarlar.] (Tevbe, 9/58)

Ne kızılıyorsun, ne hakkın var? Verirse verir, vermezse sabret! Yâni fakir, verilmeyince kızıyor. *Yeshatûn; sahat eder, kızır demek Arapça'da...*

Yâni insanların cahilleri çok. Kafası iyi çalışmayanları gerçekleri göremeyenleri çok... Böyle şeyler olabiliyor.

Eh, olgun insan ne yapar? Sabreder. Olgun insan o ezaya, cefâyâ tahammül eder; yumuşak yumuşak işi sonunda derler, toparlar.

Bir; ezâyâ, cefâyâ tahammül... İki; kızmamak, gazap etmemek...

Kızacak bir olay olabilir, parlayıp bir tane vurup da ondan sonra pişman olmak değil; sakin sakin, gazaplanmadan, kızmadan böyle halim olmak. Kızmamanın bir başka adı da hilimdir. Halim olacak, yâni kızılacak yerde kızmamak, halimlik, bu güzel bir sıfattır. Onu da elde etmeğe çalışmalıyız.

Ekseriyetle ani kızgınlıklardan olur, insanın başına gelen çekişmeler, çatışmalar, kavgalar, gürültüler vs... Halim olduğu zaman bir şey olmaz. “Pekiye ağabey, haklısın ağabey, tamam ağabey...” filan dedin mi, adam kavga edemez. Seninle kavga etmeğe bile gelse, “Tamam, geç aslanım!” deyince, bir şey olmaz.

Güzel huyları sayıyoruz değil mi; birincisi ezâyâ cefâyâ tahammül, ikincisi kızmamak...

3. (Ve bastü’l-vech) Bastü’l-vech demek, güleç yüzlü olmak demek Türkçesi. Yüzü yaymak yâni, böyle dudakları yayılıyor, mütebessim, yumuşak, gözleriyle böyle ılık ılık... Bu da güzel bir huy... Güleç yüzlülük, bu da çok önemli...

Benim rahmetli anneannem, bir gün bana dedi ki:

“—Esad, ben sana ne yaptım, kaşını çatıyorsun?..”

Ben gözlüğümü çıkartayım, bakın, kaşlarım biraz çatık yaratılmış. Ben de dedim ki:

“—Nineciğim, ben seni seviyorum, hiç öyle kaş çatmak filan bahis konusu değil. Benim kaşım böyle... Yâni, normal durduğum zaman kızıyor gibi duruyorum ama, değil.”

Yâni şöyle dursam, yâni böyle yukarıdan olsa kaşlarım, o zaman kızıyor gibi durmayacak. Ama çatık kaştan rahatsız oluyor millet. Hiç bir şey demesen bile, çatık kaşlı durduğun zaman, karşı taraf rahatsız olur. O zaman nasıl olacak? Güleç yüzlü olacak müslüman. Güleç yüzlü olacak böyle, mütebessim, güleç yüzlü.

Peygamber Efendimiz'in vasıflarından birisi de besîm olmasıydı. Besîm ne demek?.. Mütebessim demek. Efendimiz ekseriyetle, ekseri hali tebessüm idi. Mütebessimâne halli idi yâni, görünüşü itibariyle. Sonra evde de şen şakraktı Peygamber Efendimiz. Peygamberim diye öyle soğuk durmazdı, torunlarını severdi vs... Öyle yumuşaktı. Hanımlarına karşı muamelesi yumuşaktı, öyle tatlıydı. Örnek alınacak tarafları var.

Demek ki güleç yüzlü olmak üçüncüsü...

4.(*Ve tıybü'l-keîm*) “Sözün hoş, güzel olması; güzel, hoş sözlü olmak.” Bu da çok önemli... Bazı insanlar bunu çok güzel yapıyorlar. Meziyet bu... Şöyle söyleyişinden, işe girişinden, başlayışından karşı tarafın kalbini kazanıyorlar.

Bazı insan da, hani derler ya, “Nasılsın kör kadı?” demiş. Gelmiş, nasılsın diye soruyor

ama, kör kadı deyince şimdi o adam hiç memnun olmamıştır tabii. “Nasılsın kör kadı?” dersin, kadıdan zılgıtı yersin yâni. Adam kör ama, “Nasılsın kör kadı?” denmez. O bakımdan, bir insanın sözüne de dikkat etmesi lâzım!

Güzel huyun dört tanesini saydı: Ezâya cefâya tahammül, kızmamak, güleç yüzlülük, tatlı dillilik. Bunları hepinize tavsiye ediyoruz. Tatlı dillilik, güleç yüzlülük... Yâni idare-i kelâm etmeyi de öğrenin. Nasıl direksiyonun başına geçtiğiniz zaman, direksiyonu idare edemezseniz, bu korkunç İstanbul trafiğinde her gün birkaç kaza yaparsanız; şu dilinizin direksiyonunu da güzel idare edemezseniz, her gün nice nice kazalar yaparsınız. Ona çarparsınız, buna çarparsınız, onun kalbini yıkarınız, berikisinin gönlünü kırarsınız filan... Onun için, sözün güzelini söylemeyi öğrenmeli.

Yunus’un bir sözü var, onu ezberleyin: “Söz ola kese savaşı.” Ne güzel söylemiş. İkinci mısrası nedir? “Söz ola kestire başı.” diyorlar ama, öyle dememiş Yunus Emre. “Söz ola bitire başı” demiş. Doğrusu bu, eski nüshalarda baktığınız zaman... “Söz ola bitire başı” ne demek? Baş burada yara demek gene. Yarayı bitirmek de, iyi etmek demek.

*Söz ola kese savaşı,
Söz ola bitire başı,
Söz ola ağulu aşı,
Yağ ile bal ede bir söz*

“Söz ola kese savaşı” İki tarafın kavgasını, gürültüsünü keser, sulh eder.

“Söz ola bitire başı.” Mevcut yarayı kapattırıyor, yarayı iyi ediyor. Yaraya merhem sürüp iyi etmek demek yâni. Yara var ortada, ama getiriyorsun yarayı merhemliyorsun, ilaç iyi geliyor.

Antibiyotik, Penisilin, Terramycin vs. filan derken, yara iyi oluyor.

Yâni söz yarayı tedavi eder.

“Söz ola ağulu aşı” yâni zehirli aşı, “Yağ ile bal ede bir söz.” diyor. Sözün güzelini söylemek önemli... Yunus Emre de bu işe çok önem vermiş. Bir de şöyle şiir yazmış sözle ilgili:

*Kelecilerin bişirgil,
Sözün us ile düşürgil!*

“Kelecilerin bişirgil” Bu kelecî demek söz demek, kelâm demek. Yâni sözünü bişirgil; aklında şöyle evir çevir, fırına ver, pişir, ham olmasın. “Sözün us ile düşürgil” yâni sözünü, söylediğin sözü akla mantığa uygun söyle diye tavsiye ediyor.

Peygamber SAS Efendimiz buyurmuş ki: ⁴

⁴ Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.363, no:2004; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.442, no:9694; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.II, s.224, no:476; Buhârî, *Edebül-Müfred*, c.I, s.108, no:289, 294; Hâkim, *Müstedrek*, c.IV, s.360, no:7919; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.324, no:2474; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.IV, s.235, no:4914; Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.137, no:1050; Tahavî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.IX, s.470, no:3787; İbn-i Ebi'd-Dünyâ, *el-Vera'*, c.I, s.93, no:135; Abdullah ibn-i Mübârek, *Zühd*, c.I, s.379, no:1073; Ramhürmüzî, *Emsâlü'l-Hadîs*, c.I, s.159, no:132; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c.VIII, s.470; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.60, no:2340; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.VI, s.311; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.XVI, s.141, no:44071; *Câmiü'l-Ehadîs*, c.V, s.357, no:4283; RE. 80/3.

أَكْثَرُ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ النَّارَ الْأَجْوَفَانِ الْفَمُّ وَالْفَرْجُ

(حم. خ. فى الأدب، ت. ه. ك. حب. هب. عن أبى هريرة)

(*Ekseru mâ yüdhilü'n-nâse'n-nâre el-ecvefân*)
“Ekseriyetle insanları iki boşluk cehenneme sokar:

1. (*El-femü*) “İki dudağı arası, yâni dili...”
Konuşur, günah söyler, hata işler, kalp kırar, elfâz-ı küfür söyler, dinden imandan çıkar; oradan cehenneme girebilir.

2. (*Ve'l-fercü*) “Bir de iki bacağı arası...” İki bacağı arası sözünden maksat da, işte bu cinsel suçlardır, zinadır ve sâiredir.

Efendimiz böyle tarif etmiş.

Adamın birisi şöyle diyormuş:

“—Şu ibadeti, bu ibadeti anlıyorum da, orucu anlamıyorum!”

Aklına yatmıyor yâni. Halbuki oruç akla yatmaz mı? Herkesin bildiği gayet güzel bir şey... Doktorların her zaman tavsiye ettiği bir şey... Yâni dinli, dinsiz, Amerikalı, İngiliz... Kim varsa herkes:

“—Aman çok yemeyin, aman perhiz edin, aman midenize çok yük yüklemeyin!” deyip duruyor.

Adam orucu anlayamamış İslâm'ın emirleri içinde...

Sözünüze dikkat edin! Yâni dervişlik sadece verilen zikirleri yapmaktan ibaret değil. Ekseriyetle böyle anlaşılıyor. Şeyhliği de millet, ekseriyetle keramet göstermek diye anlıyor. Yâni, başına kavuk geçirecek, ondan sonra şu kerameti, bu kerameti gösterecek...

Dervişliği de yanlış anlıyor, dervişliği de zikir sanıyor. Dervişlik işte bunlar... Profesörlerin söylediği bu işte... Bu işin üstadları bunlar, allâmesi bunlar. Yâni bu Hâris-i Muhâsibî Hazretleri, öteki büyüklerimiz, burada sözlerini okuduğumuz kimseler, bu işin ordinaryüs profesörleri bunlar. Onların sözlerine dikkat etmek lâzım!..

Bak Yunus Emre, sözün hem önemli olduğunu söylemiş, hem de ne güzel sözler söylemiş de, hâlâ bizim aramızda... Hâlâ onun sözlerini arabayla giderken dinliyoruz, evde dinliyoruz, vaazda söylüyoruz. Tam bizim demek istediğimizi, iki kelimeyle izah etmiş oluyor. Onun için, sözünüze dikkat edin, tatlı dilli olun!..

Ve sözü idâre-i kelâm usûlüyle söylemek... Yâni dümdüz söylemek olmaz. Yâni bu sokaklarda dümdüz gidersen, duvara çarparsın. Sokağın kıvrımına göre kıvrılarak gideceksin. Tatlı söz ve idare-i kelâm, bu vazifemiz. Yâni yüz defa *Estağfirullah* diyorsunuz, *tamam; idâre-i kelâm ve tatlı dil de bir vazifeniz. Güleç yüz de ikinci vazifeniz.*

Bir dervişimle tanışmıştım Hocamız'ın zamanında, çok garibime gitmişti.

Ben o zaman küçüğüm, Hocamızın yanındayım, Hocamız bizi geziyor. Bir yere gitmiştik. Adamın kaşları çatık...

Sabah namazından sonra çıkarmış, kimseyle konuşmazmış, dükkânına gidermiş.

E konuşmamak olur mu? Bu dil, işte bak tıyb-i kelâm... Selâm verirse almayacak mısın, nasılsın demeyecek misin? Güzel temennîlerde bulunmayacak mısın?.. “Günün hayırlı olsun, Allah işini rast getirsin, rast gele!..” bilmem ne... İşte bunların hepsi sevaplı şeyler.

الْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ

(خ.م. عن ابى هريرة)

(El-kelimetü't-tayyibetü sadakatün)⁵ “Güzel söz sadakadır.” Sadaka sadece cüzdandan çıkartıp öbür tarafa para vermek değildir, güzel söz de sadakadır.

Gitsen bir kimseye bir tatlı söz söyleyen, bir güleç yüz göstersen, sadaka gibi sevap kazanırsın.

⁵ Buhârî, *Sahîh*, c.X, s.163, no:2767; Müslim, *Sahîh*, c.V, s.180, no:1677; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.316, no:8168; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.II, s.219, no:472; Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, c.I, s.89, no:93; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.202, no:3325; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.229, no:5667; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.II, s.374, no:1493; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VI, s.439, no:16437; *Câmiü'l-Ehâdis*, c.XV, s.333, no:15634.

تَبَسُّمُكَ فِي وَجْهِ أَخِيكَ لَكَ صَدَقَةٌ

(ت. حب. عن أبي ذر)

(*Tebessümüke fî vechi ehîke leke sadakatün*)⁶
“Kardeşinin yüzüne mütebessim bakman, senin için sadakadır.” Ver sadaka... Ona tebessüm et, ona tebessüm et, ona tebessüm et... Al, buyur sadaka işte... Paran olmasa bile sadaka veriyorsun.

Kovandaki suyu, öteki kardeşinin kovasına dolduruvermen, “Hadi ben biraz daha beklerim, durumum serbest. Sen git çoluk çocuğun var, işin var gücün var. Hadi benim kovayı sana boşalttım, sen git, çeşme başında bekleme!..” diye, kovandaki suyu kardeşinin kovasına boşaltman, o da sadakadır.

إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ

(خ. فى الأدب المفرد عن ابن عباس)

⁶ Müslim, *Sahîh*, c.VII, s.213, no:1879; Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.307, no:891; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.II, s.221, no:474; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.108, no:4070; Ebu Zerr-i Gıfârî RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VI, s.410, no:16305; *Câmiü'l-Ehâdîs*, c.XI, s.202, no:10571.

(*İmâtetü'l-ezâ ani't-tarîkı sadakatün*)⁷ “Yoldan bir eza verici diken, taşı kimsenin ayağına dolanmasın diye kenara alsan, bir hayırdır, sadakadır.” diyor.

Biz böyle bir milletin, böyle bir dinin mensuplarıyız, sokaklarımızın haline bak!.. Avrupalılar sokaklarda çevre kirliliğini engellemek için şey topluyorlar filan...

Bize Avrupa'dan geliyor, ithal malı geliyor yâni. Halbuki dedelerimizin bildiği, dinimizden gelen, Peygamber Efendimiz'in tavsiye ettiği şeyler bunlar.

Belki İslâm'ı iyi anlayamamışız bu nesiller olarak biz. Belki de öğretilmediği için mazuruz. Bunlar öğretilmedi.

⁷ Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.152, no:422; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XI, s.55, no:11027; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan

Buhârî, *Sahîh*, c.III, s.1090, no:2827; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.699, Zekât 12/16, no:1009; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.328, no:8336; İbn-i Hibbân, *Sahîh*,

c.VIII, s.174, no:3381; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.VII, s.515, no:11172; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.III, s.181; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.II, s.374, no:1493; İshak ibn-i Râhaveyh, *Müsned*, c.I, s.274, no:246; Ebû Hüreyre RA'dan.

Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.411, no:1285; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.178, no:21588; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.VI, s.104, no:7619; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.82, no:11222; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.V, s.326, no:9028; Ebû Zer RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.11, s.55, no:11027; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VI, s.411, no:16309. *Câmiü'l-Ehâdis*, c.I, s.126, no:195.

Tekkeler kapatıldı, din yasaklandı, Kur'an-ı Kerimler toplatıldı, gömüldü, asıldı, kesildi; bir terör havası estirildi. Bazı şeyler yapılamadı, dinden imandan uzak yetişti millet.

Şimdi din iman deyince, bazısının ödü patlıyor. Televizyonda programlarda ve sâirelerde:

“—Aman, acaba şu parti gelirse, bizim günah işleme hürriyetlerimize engelleme olur mu? Bizim zorla başımızı örttürür mü, zorla camiye tıkar mı, namaz kıldırır mı?”

Bugünkü gazetelere baktım, böyle Cezayir'den misaller, Pakistan'dan bilmem ne... Benazir Butto zıpırısı:

“—Ben de müslümanım ama, ne şeriata inanırım, ne de bilmem neye...” demiş.

“—Ben de müslümanım ama, Allah'a inanmam!” demek gibi bir şey bu. Yâni ne biçim müslüman?.. Şeriat demek Kur'an-ı Kerim demek, fıkıh demek, hadis-i şerîfler demek... Yâni “Şeriate inanmam!” diyor. O zaman sen yanındaki komşun Kızıl Çin'deki adam gibisin. O Kızıl Çin'de kıpkızıl komünist, sen de burada... Başına bir örtü almış, düşerse açmıyor. E bu örtüyü niye alıyorsun? Çıkmış ortaya dolaşıyor. “Ben de müslümanım ama...” Müslümanlığı da bize de bırakmak istemiyor: “Ben de müslümanım ama, şeriate inanmam...”

“—Bizim bacı haram yemez, hamama gider bohça çalar.” dediği gibi Karagöz oyununda tekerlemecinin; haram yemiyor, hamama gidip bohça çalıp gidiyor.

Böyle müslümanlık mı olur?

Şeriata inanmıyormuş... Allah akıl fikir versin...
Tabii cahillikten kaynaklanıyor, bilmemekten
kaynaklanıyor bunlar.

e. Akıl ve Sabır

قَالَ وَقَالَ الْحَارِثُ لِكُلِّ شَيْءٍ جَوْهَرٌ وَجَوْهَرُ
الْإِنْسَانِ الْعَقْلُ وَجَوْهَرُ الْعَقْلِ الصَّبْرُ

TS. 98/14 (Kàle: Ve kàle'l-hàrisü) Gene aynı rivâyet senediyle... Niye iki tane (kàle) dedi? Böyle dedi diye geçse ya... Yâni her şeyi senedli, rivayetli, kaynaklı söylüyorlar, nereden aldığını, membaini söylüyorlar. O terbiyeyi bizim de almamız lâzım. Filanca ayette şöyle söylüyor... Filanca kitapta böyle söylüyor diye bunu öğrenelim. Bu da bize bir ibret olsun.

(Kàle: Ve kàle'l-hârisü) İlk kàle kimden?.. Râvîden. Râvî dedi ki... O râvinin ismini bu sayfadan bulacağız: Ebû Osman el-Beledî demiş yâni. Ne buyurmuş Hâris-i Muhâsibî, terceme-i hâlini okumakta olduğumuz alim:

(Li-küllü şey'in cevherün, ve cevherü'l-insâni'l-aklu, ve cevherü'l-akli's-sabrü) "Her şeyin bir cevheri vardır. Yâni içinde aslı, özü vardır." Meselâ cevizin cevheri nedir? Yeşil kabuğu değil, onu atacaksın. Ağaç, odun olan o sert kabuğu değil, onu da kıracaksın. O üstündeki zarı da değil, onu da çıkartabilirsen; tazeyse suya koy, onu da çıkar. Asıl cevheri cevizin içi, yâni maksat olan.

“Her şeyin bir aslı, esası, cevheri vardır; (ve cevherü’l-insân el- akl) insanın cevheri de aklıdır.” Yâni insanın pazusu var, ayağı var, saçı var, bıyığı var, kulağı var, tamam bunlar kemik, et, kıl filan... Yâni insanın asıl şeyi ne?.. Bunlar kabuk, bunlar dış tarafı. İnsanın asıl özü, cevheri akıldır.

Hakikaten de öyle değil mi? Yâni bir delinin de pazusu var, gücü var, kuvveti var, belki yakışıklı, yüzü çok güzel ama, akli yoksa kıymeti oluyor mu?.. Kız verirler mi deliye?.. İşe alırlar mı, para verirler mi?.. Zincire vururlar. Yâni insanın asıl cevheri akıldır.

(Ve cevherü’l-akl) “Aklın da özü esası, temeli, içi, (es-sabr) sabırdır.” Bakın, sabra ne kadar önem veriyor. Var mı sabırdan yana bir nasibiniz? Sabreder misiniz?..

Şöyle bakıyorum kendime de... Yâni yolda kuyruk var, arabalar şeride dolmuş, böyle sıradan gitmeğe bile tahammül edemiyorum. Aradan, şuradan kaçalım, buradan kaçalım, bir an önce gidelim!” diyorum. Yâni umûmiyetli bir sabırsızlık var içimizde hepimizin... Halbuki sabır çok güzel bir sıfat. Sabır olduğu zaman, insan derya gibi her işi gayet güzel halleder ve her işi başarır.

Tabii sabrın çeşitleri var. Meselâ, iyi bir şeye sabreden sonunda ulaşır. Tahsile sabreden diplomayı alır. İşine sabreden, ticaretine sabreden kârı kazanır. Bir işi yapmağa başlayan, sabrederse o işi yapmakta, işi bitirir. Cami yapmağa başladı, temeli kazar, kubbeyi

sonunda örter, sıvayı yapar, içinde ibadet yapılmasını sağlar. Yâni her şeyin kemâli sabırla oluyor.

Onun için, eskiler demişler ki: “Sabırla koruk helva olur.” Koruk, işte asmadan sarkıyor, yeşil renkli, aldığı zaman ekşi, kabuğunu püf diye çıkartıyorsun, “Üff çok da ekşiymiş, dişlerim kamaştı.” falan diyorsun. Ama bu ekşi üzüm, sabırla helva oluyor.

Nasıl helva oluyor?.. Uzun iş. Koruk olgunlaşıyor, sıkıyorlar, suyu çıkıyor. Üzümün suyu öyle dursa bozulur, fışkırır, içki olur. Öyle durmuyor; ondan sonra onu kaynatıyorlar, pekmez oluyor. Ondan sonra pekmezi unla karıştırıyorlar, pişiriyorlar, helva oluyor.

Sabırla koruk helva oluyor. Sabırla tane ekmek oluyor. Sabırla koyunun yünü halı oluyor. Her şey sabırla oluyor yâni. Bu sabrı öğrenmeliyiz. Sabr u sebâtı ve tahammülü öğrenmeliyiz, başarının anahtarıdır bu.

Dinin iki kanadı var, veya iki ayağı var. Bunlarla ilerleyebilir insanın dindarlığı: Birisi sabır, birisi şükür... Namaza sabredeceksin, ibadete sabredeceksin, oruca sabredeceksin, hacda sabredeceksin, Allah yolunda sabredeceksin; günaha düşmeyeceksin, sevaplı işi yapmakta devam edeceksin, bıkmayacaksın, yorulmayacaksın... İşte sabır!.. Dinin yarısı sabırdır, yarısı şükürdür.

Diğer 15. madde. 16’da bitireceğiz, sayfa o zaman tamamlanıyor. Biraz geçtik ama...

Peki bu sonraya bırakıyoruz, çünkü bantların bizim için önemi var. 15.'yi sağ olursak bir dahaki sefere yaparız.

[—Bantlar bir buçuk saatlik.]

Bandlar bir buçuk saatlikse, biraz daha devam edelim! Ben de tam kaçacaktım, yakaladınız.

f. Gönle Dikkat Edelim!

Hâris-i Muhâsibî Hazretleri'nin yeni sözü, 59. sayfanın 15 numaralı sözü:

قَالَ وَقَالَ الْحَارِثُ الْعَمَلُ بِحَرَكَةِ الْقُلُوبِ فِي
مُطَالَعَاتِ الْغُيُوبِ أَشْرَفُ مِنَ الْعَمَلِ بِحَرَكَاتِ
الْجَوَارِحِ

TS. 59/15 (Kâle, ve kâle'l-hârisü: El-amelü bi-harekâti'l-kulûb, fî mutâleâti'l-guyûb, eşrefü mine'l-ameli bi-harekâti'l-cevârih) “Kalbin faaliyetleriyle gaybları mütâlaa ve müşahede etmek için, kalbi hareket ettirmeğe çalışmak, âzâ ve cevârihini hareket ettirmekten daha şerefli dir.”

Yâni ne demek istiyor: İnsanın kalbiyle meşgul olup, kalbine gelen tecellileri müşahedeyle, mütalaayla ve değerlendirmeye uğraşması, bunun üzerinde çalışması, dış işlerden daha önemlidir. Yâni bâtınî, gönle ait, kalbe ait işlerle uğraşmak, dış işlerden daha önemlidir.

Onun için, biz de bu yolun yolcuları olarak, bu büyüklerimizin izinde gitmeğe çalışan insanlar olarak, kalbimize, yâni gönlümüze dikkat edeceğiz. Gönlümüzün duygularına dikkat edeceğiz, gönlümüzdeki esen fırtınalara dikkat edeceğiz. Gönlümüzden geçenleri kontrol edeceğiz. Düşüncelerimizi, reaksiyonlarımızı kontrol altında tutacağız, akıl süzgecinden geçireceğiz ve doğrudan doğruya gayb aleminden tecellî eden şeyleri de dikkatle takip edeceğiz, müşahede edeceğiz. Yâni ekseriyetle çalışmalarımız gönle, kalbe yönelik, iç alemimize yönelik çalışmalar olması lâzım!..

Hem tecellîleri müşahede etmek, hem de kalbin hareketlerini yönlendirmek ve takip etmek, doğru istikamete yönlendirmek bakımından, kalbimizle meşgul olmağa, yâni gönlümüzle meşgul olmağa daha çok dikkat etmeliyiz. İçimizden: “Bak bunu böyle yaptın, bu yanlış oldu. Şurada şöyle davrandın, bu düşünce uygun olmadı...” filan diye devamlı gönlümüzü, iç âlemimizi kendi kendimizin münekkidi olup, tenkid edip kontrol altında tutmalıyız. Doğruya yönlendirmek için, bir.

Bir de bizim dışımızdan gönlümüze, bu yolda yürüdükçe tecellîler olur, Allah’ın gönderdiği bazı şeyler olur. Onları da anlamak için dikkat etmek lâzım, gözünü açmak lâzım! Söz söylenince nasıl kulak veriyoruz, bir şeyi görmek için nasıl gözümüzü açıyoruz; kalbe gelenleri de değerlendirebilmek için, oraya da dikkat etmek lâzım! Kalbe, insanın gönlüne, iç âlemine dışarıdan, ilâhî âlemden tecellîler gelir.

Bunun misali nedir? Dün akşam bir kardeşimizin evindeydik, işte orada bazı kimselerle konuşurken söylendi, biz de şey yaptık... Meselâ, bu materyalist doktorlar filan rüyayı anlatırken:

“—İşte insanın günlük hayatında uyanıkken, şuurluyken izlediği, gördüğü, karşılaştığı olayların alt şuuruna yerleşmesidir, duygularının alt şuura itilmesidir. Bunlar şuur tarafından baskı altına alındığı için, aşağıda kalıyor; uyuduğu zaman, gevşediği zaman şuur üstüne çıkıyor. Rüya budur.” derler.

Doğru değil bu tarif. Rüyanın bir kısmını anlatsa bile, tamamını anlatmaz. Şehvânî rüyaları, nefsânî rüyaları anlatsa bile, her rüyaya uymaz. Çünkü insan bazen rüya görüyor, istikbale ait bir şeyi görüyor ve o çıkıyor. O halde istikbale ait bir şey çıkıyorsa, bu eski izlenimlerden çıkma bir şey değil... İstikbale giden, Allah tarafından gelmiş bir şey ki, sen rüyada görüyorsun; ertesi gün o iş öyle oluyor. Misalleri çok...

Meselâ, dün akşamki kardeşimizin, bir ihvanımızın anlattığı: “—Beykozlu Hacı Osman Efendi’yi rüyada gördüm, terliydi, alnının sağ tarafı rahatsızdı. Ertesi gün vefatını öğrendim, düşmüş, benim rüyada gördüğüm tarafı, işte beyin kanaması, sebep olmuş ahirete göçmesine...”

Ama bir gün önceden rüyada görüyor. Mehmed Zâhid Hocamız’ın vefatında da, önce görmüş vefatını, cenazesini, yıkandığını; ondan sonraki günlerde vefatı haberi gelmiş.

Demek ki, istikbale ait haberler insanın iç alemine giriyor. Yâni zihnine, kalbine, gönlüne geliyor. O halde, bu gelen haberler sadece rüyada gelmez, zikirde gelir, murakabede gelir. Onun için, murakabe dervişlikte önemli bir şeydir. O halde insan kendisini, iç alemini murakabe edecek ve o tecelliler olduğu zaman, anlayıp değerlendirmek için dikkat edecek.

g. Bid'atlara Alışmanın Zararı

Sonuncu, 16. söz:

قَالَ وَقَالَ الْحَارِثُ مَنْ طُبِعَ عَلَى الْبِدْعَةِ مَتَى
يَشِيعُ فِيهِ الْحَقُّ

TS. 59/16 (Kâle: *Ve kâle'l-hàrisü men tübia ale'l-bid'ati, metâ yeşû fîhi'l-hakku?*) “Bid’at üzerine cibilleti, hamuru yoğrulan insan, artık tabiat haline gelmiş bid’at, hamuru bid’at üzerine yoğrulmuşsa, bunun içinde hak nasıl şa’yolup yerleşecek, nasıl girecek bu insanın içine hak, giremez.”

Bu, tabii edebî bir söz de, ben şöyle dobra dobra hemen anlaşılacak şekilde söyleyeyim: Bid’atlara alışan bir insan, hakkı artık kolay kabul edemez. Bid’atla yetişmiş, bid’atın içinde yetiştikten sonra, artık bu adamın kalın kafasını baltayla yarsan, içine sünnet-i seniyye şuurunu sokmağa çalışsan, girmez artık... Çünkü taşlaştı, kemikleşti, mayasına intikal etti, tabiatı haline geldi. Bu tabii insanın felâketine sebep olur.

Çünkü bid’at ile işlenen bir ameli hac olsa, oruç olsa, sadaka olsa, zekât olsa, namaz

olsa, zikir olsa, şeklen ibadet görünümünde olsa bile, Allah kabul etmiyor. Sünnete uygun olacak. Nasıl olacak yaptığımız bütün işlerimiz? Sünnet-i seniyyeye uygun olacak, Rasûlüllah'ın yolunda olacak.

Nakşî Tarikatı'nın ileriliğini alimler böyle anlatıyorlar, diyorlar ki: "Sünnet-i seniyyeye uygunluğundan dolayıdır ileriliği ve yüksekliği ondandır." diye belirtiyorlar.

Bundan anlayacağımız bizim, yâni bu sözden, o büyüğümüzün bu sözünden anlayacağımız:

Bid'atlara hiç alışmayacağız, daima sünnet-i seniyye yolunda yürümeğe gayret edeceğiz ki, mânevî telakkî, seyr-i sülûkte ilerleme mümkün olsun. Aksi takdirde bid'atla başladımı, insanın içine hak girmez, hak hulûl etmez, gönlüne yerleşmez. Bu bir tehlikedir yâni. Bid'atla gidene, Allah-u Teâlâ Hazretleri seyr-i sülûkünde yardımcı olmaz, ileriye gidemez.

Allah Hepinizden razı olsun...

Fâtiha-i Şerife mea'l-besmele!..

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

05. 12. 1992 - İstanbul

[Bütün TASAVVUF SOHBETLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

